

І. В. Яромій, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена комплексному аналізу впливу воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації, на процес формування державної митної політики.

Обґрунтовано надзвичайну важливість ефективної державної митної політики в умовах воєнного стану. Підкреслено, що митна система відіграє ключову роль у забезпеченні обороноздатності країни, підтримці економічної стійкості, регулюванні гуманітарних потоків та запобіганні незаконному переміщенню товарів, що можуть загрожувати національній безпеці. Зазначено, що воєнний стан вносить кардинальні зміни у зовнішньоекономічні зв'язки України, структуру товарообігу та логістичні маршрути, що має безпосередній вплив на пріоритети та інструменти митного регулювання.

Проаналізовано первинні зміни у державній митній політиці, що були запроваджені з початком воєнних дій в Україні. Розглянуто оперативні заходи, спрямовані на спрощення митних процедур для гуманітарної допомоги, військових вантажів та критично важливих товарів. Проаналізовано зміни у режимах митного контролю та оформлення, а також особливості функціонування митних органів в умовах підвищеного ризику та безпекових загроз. Окрему увагу приділено питанням налагодження міжнародної співпраці у митній сфері, зокрема з країнами-партнерами та міжнародними організаціями, щодо забезпечення безперервного постачання необхідних товарів та протидії митним правопорушенням.

Досліджуються зміни у пріоритетах митного регулювання, зокрема посилення контролю за експортом товарів стратегічного значення та імпортом товарів подвійного використання. Розглядаються питання оптимізації митних платежів та зборів з урахуванням потреб Державного бюджету та підтримки національної економіки. Аналізуються заходи, спрямовані на протидію контрабанді та іншим видам митних правопорушень, що можуть підривати економічну безпеку країни в умовах дії воєнного стану.

Виокремлено низку ключових проблем, пов'язаних із формуванням та реалізацією державної митної політики в умовах воєнного стану, серед яких: а) необхідність балансування між спрощенням митних процедур для критично важливих товарів та посиленням контролю за безпековими ризиками; б) забезпечення ефективної боротьби з митними правопорушеннями в умовах обмежених ресурсів; в) адаптація інституційної спроможності митних органів до роботи в кризових умовах; г) необхідність стратегічного планування розвитку митної системи з урахуванням майбутньої відбудови країни та її євроінтеграційних прагнень.

Відмічено про основні результати дослідження та сформульовано ключові висновки щодо впливу воєнного стану на формування державної митної політики. Наголошено, що воєнний стан став каталізатором швидких та глибоких змін у митній сфері, які вимагають від держави гнучкості, оперативності та стратегічного бачення. Підкреслено необхідність подальшого удосконалення нормативно-правової бази, зміцнення інституційної спроможності митних органів, активізації міжнародної співпраці та розробки довгострокової стратегії розвитку державної митної політики, яка б відповідала вимогам національної безпеки та сприяла економічному відновленню України після війни.

Проаналізовано вплив воєнного стану на міжнародну торгівлю України та її митні зв'язки з іншими країнами. Розглянуто зміни у географічній структурі зовнішньої торгівлі, переорієнтація на нові ринки та логістичні маршрути. Окрему увагу приділено питанням адаптації державної митної політики до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в умовах воєнного стану та майбутньої відбудови країни.

Відмічено, що подальші дослідження повинні здійснюватися із зосереджуванням уваги на стратегічних аспектах формування державної митної політики в умовах тривалого воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, державна митна політика, зовнішньоекономічна діяльність, національна безпека, економічна стабільність, гуманітарна допомога, міжнародна співпраця, митні органи, міжнародна торгівля, євроінтеграція, митні процедури, митний контроль, митні платежі, контрабанда.

I. V. Yaromii. Impact of martyr state on the formation of state customs policy

The article is devoted to a comprehensive analysis of the impact of martial law, introduced in Ukraine in connection with the full-scale military aggression of the Russian Federation, on the process of forming state customs policy.

The extreme importance of effective state customs policy in conditions of martial law is substantiated. It is emphasized that the customs system plays a key role in ensuring the country's defense capability, maintaining economic stability, regulating humanitarian flows and preventing the illegal movement of goods that may threaten national security. It is noted that martial law is making fundamental changes to Ukraine's foreign economic relations, the structure of trade and logistics routes, which has a direct impact on the priorities and instruments of customs regulation.

The primary changes in state customs policy that were introduced with the beginning of hostilities in Ukraine are analyzed. Operational measures aimed at simplifying customs procedures for humanitarian aid, military cargo and critically impor-

tant goods are considered. Changes in customs control and clearance regimes, as well as the peculiarities of the functioning of customs authorities in conditions of increased risk and security threats, are analyzed. Special attention is paid to the issues of establishing international cooperation in the customs sphere, in particular with partner countries and international organizations, to ensure the uninterrupted supply of necessary goods and counteract customs violations.

Changes in customs regulation priorities are studied, in particular, strengthening control over the export of goods of strategic importance and the import of dual-use goods. Issues of optimizing customs payments and fees are considered, taking into account the needs of the State Budget and supporting the national economy. Measures aimed at combating smuggling and other types of customs offenses that may undermine the country's economic security under martial law are analyzed.

A number of key problems related to the formation and implementation of state customs policy under martial law are identified, including: a) the need to strike a balance between simplifying customs procedures for critically important goods and strengthening control over security risks; b) ensuring effective control over customs offenses in conditions of limited resources; c) adapting the institutional capacity of customs authorities to work in crisis conditions; d) the need for strategic planning for the development of the customs system, taking into account the future reconstruction of the country and its European integration aspirations.

The main results of the study are noted and key conclusions are formulated regarding the impact of martial law on the formation of state customs policy. It is emphasized that martial law has become a catalyst for rapid and profound changes in the customs sphere, which require flexibility, efficiency and strategic vision from the state. The need for further improvement of the regulatory framework, strengthening of the institutional capacity of customs authorities, intensification of international cooperation and development of a long-term strategy for the development of state customs policy that would meet the requirements of national security and contribute to the economic recovery of Ukraine after the war is emphasized.

The impact of martial law on Ukraine's international trade and its customs relations with other countries is analyzed. Changes in the geographical structure of foreign trade, reorientation to new markets and logistics routes are considered. Special attention is paid to the issues of adapting state customs policy to the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU in conditions of martial law and the future reconstruction of the country.

It is noted that further research should be carried out with a focus on strategic aspects of the formation of state customs policy in conditions of prolonged martial law.

Key words: martial law, state customs policy, foreign economic activity, national security, economic stability, humanitarian aid, international cooperation, customs authorities, international trade, European integration, customs procedures, customs control, customs payments, smuggling.

Постановка проблеми. Державна митна політика в умовах воєнного стану набуває особливої ваги, стаючи ключовим інструментом забезпечення національної безпеки та економічної стійкості України. Повномасштабна військова агресія Російської Федерації спричинила суттєві зміни у зовнішньоекономічних зв'язках, структурі товарообігу та логістичних маршрутах, що зумовило оперативне та стратегічне переосмислення підходів до митного регулювання. З огляду на що, виникає нагальна потреба у дослідженні впливу воєнного стану на процес формування державної митної політики, виявленні ключових змін, тенденцій та проблем, а також визначенні перспектив її подальшого розвитку з урахуванням вимог національної безпеки, економічної стабільності та євроінтеграційних прагнень України. Наукове осмислення цих питань покликане призвести до ефективного митного регулювання та посилення економічної безпеки держави.

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед Україною в умовах війни, які вимагають оперативного та стратегічного переосмислення існуючих підходів до регулювання зовнішньоекономічної діяльності та функціонування митної системи.

Метою статті є виявлення ключових змін, тенденцій та проблем у формуванні державної митної політики в умовах воєнного стану, а також визначення перспектив її подальшого розвитку з урахуванням вимог національної безпеки та економічної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових праць та публікацій свідчить про значний інтерес дослідників до проблематики митної політики України в умовах воєнного стану. Зокрема, праці Г. Бороденко, Д. Бурлаченко, Н. Власюк, С. Голдак, А. Громенко, О. Дідик, Т. Караваєв, І. Легкоступ, К. Левченко, Н. Мережко, Ю. Момрик, Н. Саїнчук, М. Слатвінської, Н. Тімошенко, В. Угрин, А. Шевчук, Е. Бондаренко присвячені різноманітним аспектам функціонування та трансформації митної системи країни в період збройної агресії РФ. Дослідниками акцентовано увагу на необхідності адаптації державної митної політики до нових реалій, зумовлених впровадженням воєнного стану, включаючи питання спрощення митних процедур для гуманітарної допомоги та критично важливих товарів (Д. Бурлаченко), посилення безпекових аспектів роботи митниць та зміщення акцентів у реалізації основних завдань державної митної політики (М. Слатвінська). Окремо розглядаються питання ефективності роботи митних органів в умовах воєнного стану (В. Угрин, Е. Бондаренко, А. Шевчук), а також особливості реалізації державної митної політики за сучасних умов (Н. Власюк, Ю. Момрик).

У низці праць науковцями аналізується вплив воєнного стану на надходження митних платежів до державного бюджету (Г. Бороденко, К. Левченко, І. Легкоступ, Н. Саїнчук) та виокремлюються напрями удосконалення державної митної політики в цей період (А. Громенко). Водночас, Н. Мережко та Т. Караваєв наголошують на важливості зміцнення співпраці митних органів з іншими державними структурами

та бізнесом для усунення перешкод у зовнішньоекономічній діяльності, а Н.Тімошенко і О. Дідик вказують на необхідність впровадження нових підходів до митного регулювання з урахуванням безпекових та економічних викликів. Втім враховуючи, що воєнний стан продовжує діяти досі, це породжує нові загрози та виклики, що зумовлює актуальність обраної теми та проведення комплексних та системних досліджень.

Виклад основного змісту. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] згідно Указу Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] в країні введено воєнний стан. З початком повномасштабної агресії Російської Федерації митна система країни зіткнулася з безпрецедентними викликами, що вимагали оперативних та стратегічних змін у підходах до регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

На першому (початковому) етапі, який пов'язано із повномасштабним вторгненням державна митна політика була спрямована в більший мірі на: а) забезпечення безперебійного постачання гуманітарної допомоги, військових вантажів та критично важливих товарів; б) впровадженні спрощених митних процедур; в) оптимізацію режимів контролю та оформлення; г) налагодження тісної міжнародної співпраці з країнами-партнерами та міжнародними організаціями для забезпечення логістичних потреб та протидії незаконному переміщенню товарів. Як приклад можна привести: Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання отримання, розподілу, використання та обліку гуманітарної допомоги для задоволення потреб енергетики в умовах воєнного стану» від 22 липня 2022 р. № 824 [4]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану» від 27 березня 2022 р. № 379 [5]; Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання визнання товарів гуманітарною допомогою та їх використання в умовах воєнного стану» від 9 березня 2022 р. № 238 [6]; та ін.

Так, зокрема з початком помномасштабного вторгнення РФ в Україні запровадили так зване “нульове розмитнення авто” пов'язане з дією воєнного стану. Громадян звільнили від сплати мита, ПДВ та акцизу. Президент підписав Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2142-IX [7], який ще називають закон про «нульове розмитнення» [8].

Також варто відмітити, що перший етап характеризувався екстремними заходами, спрямованими на забезпечення критичних потреб в умовах впровадженого воєнного стану та водночас як період найбільш гострої фази початку повномасштабного вторгнення, коли пріоритетом було забезпечення виживання та опору. Впровадженні заходи на рівні нормативно-правових актів в цей період були в більший мірі актуальними перших півроку початку війни.

Другий (поточний) етап пов'язується із адаптацією та оптимізацією митних процедур після першочергових заходів із забезпечення критичних потреб. Зокрема йдеться про: аналіз ефективності запроваджених спрощень, їх коригування для мінімізації ризиків (наприклад, зловживань з гуманітарною допомогою); поступове відновлення окремих митних процедур; посилення контролю за окремими категоріями товарів (в тому числі за тими, які можуть використовуватися для обходу санкцій або фінансування агресора); активніше впровадження та використання цифрових технологій для митного оформлення та контролю, що сприяє пришвидшенню процесів та зменшенню корупційних ризиків; посилення контролю за експортом товарів стратегічного значення та імпортом товарів подвійного використання з метою запобігання їх потраплянню до країни-агресора; поглиблення співпраці з міжнародними партнерами шляхом обміну інформацією, координації дій щодо контролю за санкційними товарами та протидії контрабанді. Як приклад із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування» від 21.06.2022 р. № 2325-IX було відмінено нульове розвинення автомобілів [9], а відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації» від 9 квітня 2022 р. № 426 [10] встановлено заборону на ввезення товарів з країни агресора. Окрім цього, згідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері» від 20 листопада 2023 року [11], введеного в дію Указом Президента України від 20 листопада 2023 року № 762/2023 [12] застосовано секторальні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері.

Третій етап (перспективний) має бути сфокусованим на підтримку економіки, постконфліктне відновлення та інтеграцію України. Очікується, що із стабілізацією ситуації на окремих територіях та загалом в Україні, державна митна політика має зосереджуватись на: створенні сприятливих умов для імпорту товарів, необхідних для відбудови інфраструктури та промисловості; підтримці українських виробників шляхом спрощення експортних процедур та усунення торговельних бар'єрів; прозорості та передбачуваності митних правил для залучення іноземних інвестицій; спрощенні процедур для ввезення товарів, необхідних для відбудови країни та підтримки населення; інтеграції до митної системи ЄС; здійсненні оптимізації митних

платежів та зборів з метою підтримки Державного бюджету України та національної економіки в умовах воєнних обмежень. Як приклад можна привести: та ін.

В будь якому випадку у подальшому, з урахуванням тривалості воєнних дій, акцент у формуванні державної митної політики поступово повинен зміщуватись на стратегічніші завдання, які закріплюються в нормативно-правових актах, зокрема у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року» від 27 грудня 2023 р. № 1218- р. [13].

При розробці проектів нормативно-правових актів у митній сфері окрему увагу слід приділяти впливу воєнного стану на міжнародну торгівлю України та укріплення її митних зв'язків, без шкоди національному товаровиробнику. Також слід враховувати, що із впровадженням воєнного стану в Україні відбулись суттєві зміни у географічній структурі зовнішньої торгівлі із переорієнтацією на нові ринки та посилення співпраці з Європейським Союзом та іншими країнами-партнерами.

Важливо відмітити, що у березні 2020 року було ухвалено Спільне комюніке “Політика Східного партнерства після 2020 року: посилення стійкості — Східне партнерство, що приносить користь усім” [14], а в травні — Висновок Ради ЄС щодо політики Східного партнерства після 2020 року [15], згідно яких було визначено посилення стійкості як основа для політики та виокремлено 5 довгострокових цілей: 1) разом задля стійкої, сталої та інтегрованої економіки; 2) разом задля відповідальних інституцій, верховенства права і безпеки; 3) разом до екологічної та кліматичної стійкості; 4) разом задля стійкої цифрової трансформації; 5) разом задля стійких, справедливих та інклюзивних суспільств [16]. Зазначені цілі залишаються актуальними й досі.

Розглядаючи питання адаптації митної політики до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в контексті воєнних викликів та майбутньої відбудови країни важливо враховувати, що спільна митна політика Європейського Союзу спирається на митний союз, який полягає у ліквідації митних зборів та інших бар'єрів на шляху торговельних потоків між членами Союзу (кількісні обмеження, збори, що стягують на тій же основі, що й борг, тобто тільки від іноземних продуктів і т. д.), а також створення загальної тарифної та митної політики між державами-членами Союзу та третіми країнами [17].

Таким чином, виокремлення етапів розвитку державної митної політики України під час воєнного стану є умовним, та покликано продемонструвати динаміку змін по основним її векторам. Окрім цього, перехід між етапами є поступовим і не має чітких часових меж.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що на розвиток державної митної політики впливатиме ряд факторів, включаючи військово-політичну ситуацію, економічні потреби та міжнародну підтримку.

Воєнний стан з однієї сторони став потужним фактором, який спричинив швидкі та глибокі трансформації у державній митній політиці України, а з іншої - викликав ключові проблеми, що виникли у процесі формування та реалізації державної митної політики в умовах воєнного стану. Серед них – необхідність балансування між спрощенням процедур та посиленням контролю, забезпечення ефективної боротьби з митними правопорушеннями, адаптація інституційної спроможності митних органів та стратегічне планування розвитку митної системи на післявоєнний період.

Таким чином, успішне подолання зазначених викликів та забезпечення ефективного функціонування митних органів в умовах війни та після її завершення вимагає від держави гнучкості, оперативності, стратегічного бачення та тісної співпраці з міжнародними партнерами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20231019#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Деякі питання отримання, розподілу, використання та обліку гуманітарної допомоги для задоволення потреб енергетики в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 824 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2022-%D0%BF#Text>
5. Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 379 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2022-%D0%BF#Text>
6. Деякі питання визнання товарів гуманітарною допомогою та їх використання в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2022 р. № 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2022-%D0%BF#Text>
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2142-20>

8. “Рішення запізнилося”: Торгово-промислова палата про скасування “нульового” мита на авто та імпорт. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/252849-risenna-zapiznilosa-na-2-misaci-torgovo-promislova-palata-pro-skasuvanna-nulovogo-mita-na-avto-ta-import/>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування: Закон України від 21.06.2022 р. № 2325-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text>

10. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 р. № 426 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text>

11. Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0045525-23#Text>

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері»: Указ Президента України від 20 листопада 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/2023#n5>

13. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218- р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text>

14. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all 18.03.2020. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience-%E2%80%93-eastern_en

15. Council conclusions on Eastern Partnership policy beyond 2020. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/43905/st07510-re01-en20.pdf>

16. Пріоритети Східного партнерства на період після 2020 року від 12.07.2021 р. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4-%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BB%D1%8F-2020-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_uk

17. Договір про заснування Європейської Спільноти 1957 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017.